

UOT 378

A.H.Qəribova

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
 Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
 Az 1000, Bakı ş., Üzeyir Hacıbəyli küçəsi, 68
 E-mail: qaribova.arifa@gmail.com

MUSİQİ MÜƏLLİMİNİN PEŞƏ KOMPETENSİYALARI

Açar sözlər: pedaqoji fəaliyyət, musiqi tərbiyəsi, peşə bacarıqları, musiqi təfəkkürü

Məqalədə musiqi müəlliminin peşə ustalığının və uğurlu pedaqoji fəaliyyəti üçün müxtəlif pedaqoji və xüsusi (ixtisas) bilik, bacarıq və vərdişlərin zəruriliyi göstərilir ki, məhz bunlar musiqi müəlliminin əsas kompetensiyalarını ehtiva edir. Burada bu bilik, bacarıq və vərdişlərin qısa təhlili aparılır.

A.Г.Гарибова

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ

Ключевые слова: педагогическая деятельность, музыкальное воспитание, профессиональные умения, музыкальное мышление

В статье указывается, что для формирования профессионального мастерства и успешной педагогической деятельности учителя музыки необходимо единство различных педагогических и специальных знаний, умений и навыков, которые и составляют основные компетенции учителя музыки. Здесь дается краткий анализ этих знаний, умений и навыков.

A.H.Garibova

PROFESSIONAL COMPETENCE OF A MUSIC TEACHER

Keywords: educational activities, musical education, professional skills, musical thinking

Summary: The article indicates that the formation of professional skills and successful pedagogical activity of a music teacher requires the unity of various pedagogical and special knowledge, skills and abilities, which constitute the main competencies of a music teacher. A brief analysis of this knowledge, skill and skill is given here.

Pedaqoji peşə məgzinə görə mürəkkəb və çoxşahəli olaraq, hər hansı ixtisasdan olan müəllimin qarşısına çoxsaylı tələblər qoyur. Müəllim öz peşə fəaliyyətini həyata keçirərək eyni zamanda həm metodist, həm tərbiyəçi, həm də psixoloq kimi çıxış edir. Öz strukturuna görə vahid olan pedaqoji fəaliyyətin müxtəlif tərəflərinin təkmilləşdirilməsi müəllimdən xüsusi bilikləri, bacarıq və vərdişləri tələb edir ki, bunlar da, öz növbəsində, pedaqoji qabiliyyətlərin inkişafına və nəticədə pedaqoji ustalığa yiyələnməyə gətirib çıxarır.

Musiqi müəlliminin peşə fəaliyyəti pedaqoji və xüsusi bilik və bacarıqların vəhdəti ilə xarakterizə olunur. Belə ki, pedaqoji bacarıqlar şüurlu şəkildə həyata keçirilərkə axtarış xarakteri və müxtəlif situasiyalarda çevik tətbiq olunma kimi xassələri ilə səciyyələnir. Müəyyən bacarıq sisteminə yiyələnmə pedaqoji fəaliyyətdə peşəkarlığın göstəricisidir, özü də məhz peşə baxımından əhəmiyyətli bacarıqların formalaşmış olması pedaqoji ustalığın əmələ gəlməsi üçün zəruri şərtidir. Belə bacarıqlar sırasında ən əvvəl konstruktivlik, təşkilatçılıq, kommunikativlik, informasiyalılıq, qnostiklik (yeni yeni biliklərin axtarışına meyllilik), idarəçilik, qabaqçıl pedaqoji təcrübədən bəhrələnmə bacarıqlarını qeyd etməliyik. Pedaqoji bacarıqlara həmçinin pedaqoji situasiyanın təhlili, nəticələrin lahiyələndirilməsi və pedaqoji təsirin planlaşdırılması bacarıqları da aiddir.

Əgər musiqi müəlliminin şəxsiyyətinin keyfiyyətləri onun hazırlığı prosesində formalaşsın, onun konkret peşəkar bacarıqları isə praktiki fəaliyyətdə inkişaf edir. Bunlar – musiqi materialının seçilməsi və qurulması, ifadəli nitqə yiyələnmə, öz hərəkətlərinin kontrol edilməsi və qiymətləndirməsi, şagirdlərlə düzgün ünsiyyət tərzinin tapılması, dərsin ayrı-ayrı hissələrinin vaxt baxımından səlis paylaşdırılması kimi bacarıqlardır.

Pedaqoji məsələlərinin həllinə yalnız pedaqoji fəaliyyətə tələbatı formalaşan müəllimlər qadirdir. Musiqi müəlliminin qarşısında həlli uzun müddətə nəzərdə tutulan məsələlər dura bilər. Bu cür məsələlər bir neçə fərdi məsələdən ibarətdir ki, onların hər biri ümumi məsələnin həllində bir mərhələdir. Belə ki, musiqi müəlliminin ən başlıca vəzifəsi, sözsüz, şagirdlərin musiqi mədəniyyətinin tərbiyəsidir. Onu təşkil edən fərdi məsələlər təlimin hər bir mərhələsində ardıcıl və yaxud eyni zamanda həll olunur: şagirdlərin musiqiyə maraqlarının oyandırılması, musiqi qavrama bacarığının emosional-idrak fəaliyyətinin təşkili yolu ilə sistemli inkişafı, musiqili-ifaçılıq fəaliyyətinə cəlb olunması, musiqi barəsində əsas biliklərin verilməsi. Bu məsələlərin hər biri, öz növbəsində, musiqili-pedaqoji fəaliyyət prosesində yaranan “operativ” məsələlərlə daima uyğunlaşdırılır.

Beləliklə, müəllimin peşə ustalığı, başlıca olaraq, pedaqoji məsələnin müəyyənəşdirib onu uğurla həll edilməsində izhar olunur. Bu müddəaya əsaslanaraq demək olar ki, daima yeni bilik və bacarıqlarla zənginləşməni tələb edən musiqili-pedaqoji fəaliyyət ilə bağlı pedaqoji məsələlərinin həlli yaradıcı

təfəkkürün və yerinə yetirdiyi fəaliyyətə qarşı idrak marağının inkişafına təkan verir. Öz növbəsində bu fəaliyyət prosesində müəyyən bacarıqlara yiyələnmə, yaranan idrak marağı ilə birgə, peşəkar-pedaqoji meyllərin (tələbatın) formalaşdırılması vasitəsi kimi çıxış edir.

Musiqi müəlliminin şəxsiyyətinin strukturunda, onun peşə fəaliyyətinin təməlinə təfəkkür xüsusi bir yer tutur. Musiqi müəlliminin peşə fəaliyyətində biliklərin və təfəkkürün bir-birindən asılılığının və mütənəsibliyinin düzgün dərk edilməsi böyük əhəmiyyətə malikdir. Həm biliklər, həm də təfəkkür fərdi idrakın elementləridir. Xaricdən gələn informasiyanın nəzəri cəhətdən işlənilməsi və dəyişdirilməsi yalnız müəyyən bilik ehtiyatının olduğu halda baş verə bilər. Eyni zamanda bilik və hərəkət sistemi əqli fəaliyyətin nəticəsidir ki, o, yeni biliklərin alınmasını təmin edir. Bu biliklər isə öz növbəsində sonrakı idrak prosesinin əsasını təşkil edir. Bu və ya digər fəaliyyət məhz biliklərlə müəyyənləşdirilir.

Əsərin ideya-obrazlı məzmununun dərk edilməsinin əsasında musiqi nitqinin qanunauyğunluqlarını əks etdirən məntiqi başlanğıc durur. Musiqi əsərinin quruluşu, onun formasının məntiqi anlaşılması emosional qavrama və əsərin bədii obrazının dərinliklərinə varmağa yardım edir. Musiqi müəllimlərinin hazırlanması təcrübəsi göstərir ki, tələbənin əsərin mənasına, bəstəkarın niyyətinə daxil olma bacarığı gələcəkdəki pedaqoji fəaliyyətində ona uşaqların yaradıcı aləminin, onların obrazlarla düşünmə bacarığının formalaşdırılmasına imkan yaradır.

Musiqi təfəkkürü, onun inkişaf səviyyəsi, musiqi təsəvvürlərin və anlayışların həcmindən, onların məzmun dolğunluğundan, diferensiallaşma və ümumiləşdirilməsindən, bir-birilə nə dərəcədə mütənəsib olduğundan asılıdır.

Musiqi müəlliminin ümumtəhsil məktəbdə işinin spesifikasiyası ondan həmçinin xüsusi bilik, bacarıq və vərdisləri də tələb edir ki, bunların vasitəsilə musiqili-pedaqoji fəaliyyətin uğurlu nəticəsi təmin olunur. Bu bilik və bacarıqlara nəzəriyyə, musiqi tarixi, vokal, xor-dirijorluğu və alətdə (pianoda) ifa aiddir.

Musiqili-nəzəri hazırlıq müəllimə musiqi sənəti hadisələrini, musiqi tarixi və nəzəriyyəsinin qanunauyğunluqlarını qarşılıqlı əlaqədə və qarşılıqlı təsirdə daha dərinləndirən anlamaq imkanını verir. Müəllimin musiqi tarixinə dair bilikləri musiqi mədəniyyətini qədim dövrlərdən bu günə kimi əhatə etməlidir. Xarici və azərbaycan professional musiqisinin və xalq yaradıcılığının tarixinə dair biliklər müxtəlif musiqi hadisələrinin geniş qavranılmasının zəruri özlünü təşkil edir ki, bu da şagirdlərin ümumi musiqili-estetik tərbiyəsi vəzifələrinə uyğundur.

Müəllim yüksək səviyyəli musiqi mədəniyyətinə malik olmalı, müxtəlif bəstəkarlıq məktəblərinin xüsusiyyətlərini ayırd etməli, müxtəlif dövrlərdə yaradılan ən görkəmli əsərləri tanımalı, onların üslubunu, formasını, musiqi

ifadəlilik vasitələrini təhlil və xarakterizə etməyi bacarmalıdır. Musiqi nəzəriyyəsi və tarixinin öyrənilməsi müəllimə həm dərslərin keçirilməsində, həm də sinifdən kənar və maarifçilik işin təşkilində mühüm rol oynayır. Bütün bu məsələlərin həllinə pedaqoji təmayüllü ali məktəblərdə tədris olunan nəzəriyyə, solfecio, harmoniya, polifoniya, musiqi əsərlərinin təhlilinə dair biliklər yardım edir.

Musiqi müəlliminin peşə fəaliyyətini vokal və xor-dirijorluğu hazırlığı olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil, çünki bu fəaliyyət xor partituraların oxunuşu bacarığını, dirijorluq etməni, səs quruluşu metodikasına yiyələnməni və xorla işin xüsusiyyətlərinin bilməsini tələb edir. Ümumtəhsil məktəbində aparılan vokal-xor işi müəllimdən bir-çox vərdiş və bacarıqları tələb edir ki, bunların sırasına partituranı daxilən intonasiya etmə; əsərlərin ifaçılıq baxımından vokal-xor təhlilini aparmaq; xoru idarə etmənin priyomlarını bilmək; ifaçılıq məsələlərinin həllinin yeni, qeyri-standart və səmərəli vasitələrini tapmaq; daima özünün eşitmə qabiliyyətini və daxili sluxunu təkmilləşdirmək; özünün vokal-xor təfəkkürünü inkişaf etdirmək; dirijorluq texnikasına malik olaraq, onu daima mükəmməlləşdirmək; xorla işin metodikasını bilmək kimi bacarıqlar daxildir.

Musiqi müəlliminin hazırlığı hökmən alətdə ifa və konsertmeyster vərdişlərinə yiyələnməni də nəzərdə tutur. Müəllimin bu növ fəaliyyətinin spesifikasiyası onun məktəbdə tətbiq olunması formalarının müxtəlifliyi ilə müəyyənləşdirilir. Hələ D.Kabalevski qeyd edirdi ki, müəllimin alətdə, xüsusən də fortepianoda çalmaq bacarığı onun bütün bacarıqları sırasında ən vaciblərindən biridir. Bütün texniki vasitələr yalnız əlavə kimi istifadə oluna bilər, çünki musiqinin canlı ifası böyük emosional təsir gücünə malikdir. Bundan əlavə, canlı ifa zamanı müəllim əsərin hər hansı bir yerində dayanaraq, şagirdlərin diqqətini ifadəlilik vasitələrinin ayrı-ayrı xüsusiyyətlərinə yönəldə bilər. Nəhayət, çalmağı bacaran müəllim şagirdlərin gözündə daha böyük nüfuz sahibi olur, nəinki çalmağı bacarmayan.

Buna görə də müəllim daima öz ifaçılıq ustalığını təkmilləşdirməlidir, yəni üzdən oxuma, tez, savadlı və şüurlu şəkildə mətni qavrama, yeni əsərlərlə tanış olma, onların üslub məqzini anlama, repertuarını yaratma və yeniləmə bacarıqlarını özündə yetişdirməlidir.

Lakin müəllim unutmamalıdır ki, o, hər nə qədər yaxşı ifaçı olursa olsun, bu hələ yaxşı müəllim olmaq deyildir. Buna görə də o, daima özünün pedaqoji ustalığının təkmilləşdirilməsi üzərində çalışmalıdır. Orta musiqiçi və yaxşı pedaqoq, yaxşı musiqiçi və pis pedaqoqdan daha üstündür. Müasir musiqi müəllimi həmçinin yaxın olan elm sahələrinin (psixologiya, yüksək sinir sisteminin fiziologiyası, didaktika, estetika və s.) nailiyyətlərini də bilməli və onları özünün praktiki fəaliyyətində nəzərə almalıdır. Çünki şagirdlərin musiqi inkişafı prosesinə nəinki empirik yanaşmaq, həm də seçdiyi və tətbiq etdiyi

metodikaları qabaqcıl elm nəzəriyyəsi baxımından əsaslandırmaq da vacibdir.

Beləliklə, musiqi müəlliminin peşə fəaliyyətinin uğurla həyata keçirilməsi və peşə ustalığının formalaşdırılması üçün müxtəlif pedaqoji və xüsusi bilik və bacarıqların tam bir vəhdəti zəruridir.

Ədəbiyyat

1. Qədimova J. Musiqinin tədrisi metodikası. Bakı, 2007, 323 s.
2. Rəcəbov O, Hidayyətova F. Ümumtəhsil məktəblərində musiqinin tədrisi və tərbiyəsi metodikası. Bakı, 2013, 258 s.
3. Rəcəbov O., Məmmədova G., Pedaqoji təmayüllü orta ixtisas və ali məktəblərdə musiqi tədrisinin metodikası. Bakı, 2009, 201 s.
4. Арчажникова Л. Профессия – учитель музыки. Москва, 1984, 111 с.
5. Алиев Ю.Б. Настольная книга школьного учителя музыки. Москва, 2002

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 11.02.2021

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 23.02.2021

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 15.03.2021

Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Mədinə Tuayeva

ADPU-nun Elmi Şurasının 15 aprel 2016-cı il tarixli 15 sayılı qərarı ilə çap olunur.